

A VERSENYKÉPESSÉG NÖVELÉSE AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN

Az Észak-magyarországi régióban a 28 kistérségből 21 hátrányos helyzetű. Ezek a vidéki szegénység gócpontjai, ahol a családok túlnyomó része segélyekből és alkalmi munkából él. Számukra a legalapvetőbb civilizációs feltételek sem biztosítottak, így ezeken a területeken nem halogatható tovább a felzárkóz(tat)ás megkezdése.

A kutatásaink során az a feladatunk, hogy hatékonyan szolgáljuk az Észak-magyarországi régió hátrányos helyzetű kistérségeinek felzárkóztatását, versenyképességének, jövedelemtermelő képességének és foglalkoztatási potenciáljának növelését. Ez pedig alapvető módon növeli az egész - egyébként számos hátránnyal küzdő - régió versenyképességét.

A kialakítandó stratégia egyik lényeges eleme a **versenyképességet alapvetően meghatározó kistérségek közötti kooperációk** létrehozása. A hátrányos helyzetű, elmaradott kistérségek számára, az adott körülményekhez és célokhoz igazodó **legadekvátabb megoldás** ajánlására törekszünk.

Kutatásaink során nem tartjuk elegendőnek csak a múltra és a jelenre való megállapítások tételét. Ennél többre van szükség, vagyis arra, hogy mintaprogramokat alkossunk. A következőkben ezen mintaprogramok kerülnek bemutatásra.

1. KISTÉRSÉGI KÖZPONTOK, A VÁROSOK ÉS A TELEPÜLÉSEK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉS LEHETŐSÉGEI

1.1. A kistérség funkciói és intézményi keretei

A kistérségeket **komplex funkcióval** bírnak, tehát mind a szolgáltatásokban, mind a helyi gazdaság- és infrastruktúra fejlesztésben, mind pedig az államigazgatásban szerepet kell kapniuk. A közvetlen közszolgáltatási, intézmény-fenntartási feladatok mellett a kistérség segítő, összehangoló teendőket is elláthat a települési önkormányzatok számára.

Kistérségi funkciók:

- önkormányzati, közszolgáltatási,
- területfejlesztési,
- államigazgatási.

Önkormányzati, közszolgáltatási funkció

A kistérség önkormányzati - közszolgáltatási feladatainak három csoportját különböztetjük meg. Ezek a törvény által telepített, sui generis hatáskörökből és a települési önkormányzatok által átruházott feladatok és hatáskörök közül kerülhetnek ki. A kistérségi szintre telepíthető önkormányzati feladatok azok lehetnek, amelyeket egységesen, a kistérséget átfogóan kell megoldani. Ezek a feladatok a komplex kistérségi társulás útján láthatók el.

Ide sorolható:

- a környezetvédelem,
- az ivóvízbázis-védelem,
- a hulladékkezelés,
- a szennyvíztisztítás,
- az üzemeltetés és ütügyi igazgatás,
- a gazdaság- és turizmusfejlesztés,
- a kistérségi tervezés,
- a kistérségi főépítész,
- az önkormányzati belső ellenőrzés,

- a tűzvédelem,
- a munkavédelem,
- a szakosított ellátást nyújtó intézmények fenntartása,
- a sportfeladatok,
- a mezőőri szolgálat,
- a természetvédelmi őrszolgálat
- az egészséges ivóvíz biztosítása,
- a helyi vízrendezés, vízkárelhárítás,
- az árvíz és belvíz elvezetés,
- a helyi közforgalmi vasút fenntartása,
- az alapkü művészeti oktatás,
- a könyvtári ellátás,
- a hétvégi orvosi ügyelet,
- a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok,
- az idősgondozási feladatok.

Területfejlesztési funkció

A területfejlesztés meghatározó kistérségi szerepkörre vált. Eddigi intézményi kereteit kizárólag a területfejlesztési önkormányzati társulások jelentették.

- Szükség van **fejlesztési források területi alapú koordinációjára**, a források egymást erősítő hatását biztosító összehangolására és ennek a szabályozásban és az intézményrendszerben megjelenő biztosítékaira.
- Az Unió forrásaihoz való hozzáférés esélyei kihasználásának feltétele a szükséges intézményrendszer megteremtése és hatékony működtetése.
- A kistérségi területfejlesztésben kialakítható a szakmapolitikai konszenzus.
- A **partnerség elve** alapján kistérségi léptékben is megjelenik a széleskörű, minden részletre kiterjedő egyeztetési procedúra. A kistérségi partneri kapcsolatok főszereplői lehetnek: a kistérség lakossága, települési önkormányzatok, gazdálkodó szervezetek, helyi intézmények, pénzügyintézetek, helyi érdekképviseletek, alapítványok, szakmai kulturális egyesületek, egyházi és politikai szerveződések, települési szintű nemzetközi kapcsolatok résztvevői.
- Az **Unió forrásaihoz való hozzáférés** esélyei kihasználásának is feltétele a szükséges intézményrendszer megteremtése és hatékony működtetése.

Államigazgatási funkció

A közigazgatási reform érinti a területi, kistérségi, települési szintű államigazgatást, ennek az önkormányzati rendszerrel történő összehangolását, a **kistérségi államigazgatási dekoncentráció súlypontjait**. A kistérségi államigazgatási feladatok részben az államigazgatás/hatósági igazgatás, részben az igazgatási szolgáltatás körébe tartoznak. A feladatokat kétféle szervezetrendszer látja el. A település szintű államigazgatási feladatok és hatáskörök általános címzettje a jegyző. Az ágazati feladatokat, hatásköröket a különböző dekoncentrált egységek gyakorolják.

A **város és vonzáskörzet** együttműködésének szervezeti kerete, a térségi szerepkörök finanszírozása szempontjából lényeges elem, hogy a magyar városhálózat nagyobbik hányada húsz ezer fő alatti városokból áll. Számos kisebb város tölt be kulcsszerepet a térségében, és a nagyobb városok közt is akad, amely csupán társközponti szerepet kaphat. A rendszer hatékony működése akkor biztosítható, ha a vonzáskörzeti ellátórendszer rá tud épülni az érintett önkormányzatok közötti koordinációra. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a kistérséghez sorolt települések a térségi közszolgáltatásokban rábízzák magukat a városra/centrumtelepülésre, és párhuzamos intézményeket nem létesítenek. Másrészt feltétel, hogy a körzetközpont úgy ala-

kítsa ki intézményei szolgáltatási színvonalát, hogy az összhangban álljon az egész kistérség igényeivel, a megfogalmazott térségi preferenciákkal.

1.2. A komplex kistérségi társulás

A kistérségi önkormányzati feladatokat az önkormányzati törvényben nevesített új társulási forma, a komplex kistérségi társulás látja el. Tagjai a kistérséghez tartozó települési önkormányzatok. Egy települési önkormányzat csak egy kistérségi társulás tagja lehet. A társulás jogi személy, feladatai ellátásához alanyi jogon normatív támogatásra jogosult. A társulás feladat- és hatásköre kétirányú. Egyrészt a társulásra az önkormányzatokra vonatkozó törvényi előírások szerint feladatokat, hatásköröket ruházhatnak át. Másrészt a társulás – törvény-módosítással – általános és közvetlen hatásköri felhatalmazást kaphat, azaz ***a sui generis önkormányzati hatáskörök*** címzettje is lehet.

A kistérség hármaskörű funkciója közül (önkormányzati-közszolgáltatási, területfejlesztési, államigazgatási) az első kettőt célszerű együtt, egységes szervezeti rendszerben és területi határok között kezelni. A legalkalmasabb erre a komplex társulás, amelynek döntéshozó szerve kompetens a területfejlesztési és a közszolgáltatási kérdésekben is.

A kistérségi államigazgatási funkciók másik területét a ***dekoncentrált feladatok*** jelentik. A kistérségi dekoncentrált szervezeti rendszer nélkülözi az átfogó jogszabályi rendezettséget. Az ágazatok saját kényük-kedvük szerint megfelelő koordináció és megalapozott rendszerépítés nélkül hozták létre szervezeteiket, jelölték ki illetékességi határaikat. A kistérség számos ágazati államigazgatási dekoncentrált szerv működési területe (APEH Városi Kirendeltsége, ÁNTSZ Városi Intézete, Körzeti Földhivatal, Munkaügyi Központ Városi Kirendeltsége, Állategészségügyi Állomás Kerületi Kirendeltsége, Növény és Talajvédelmi Szolgálat Felügyelője, Földművelésügyi Hivatal Falugazdász, FM Vidékfejlesztési Menedzser, MEH Kistérségi Fejlesztési Megbízott).

A kistérségi dekoncentrált szervezetek területi beosztása nem követi a kistérségi határokat. A kistérségi ***dekoncentrált szervek*** jellemzően az államigazgatás, a hatósági igazgatás, a szolgáltatás körébe tartozó feladatokat látnak el. A szervezeti megjelenés sokféle formát ölt (töredékszervezet, egyszemélyes szolgálat, kirendeltség, megbízott stb.). Nyilvánvaló, hogy ekkorra ***szervezeti spontaneitás és kistérségi összehangolatlanosság*** csakis a létesítési célokkal ellentétes hatású, kevésbé hatékony tevékenységet tesz lehetővé, miközben folytatja a legkevésbé progresszív, többszörös alárendelésen alapuló hazai közigazgatási, területirányítási hagyományt. Egyúttal jelentős ***akadály*** a kistérségi erőterben égetően szükséges ***szinergikus hatások*** kialakításának is.

1.3. Városok és vonzáskörzetük együttműködési lehetőségei

A közszolgáltatások reformjának elméleti megalapozása céljából eddig készült tanulmányokban publikált ***szakmai vélemények*** – egyebek mellett – különböznek abban a kérdésben is, hogy a ***kistérségi rendszer újraszabályozása*** során indokolt-e megkülönböztetést alkalmazni a nagyvárosok köré szerveződött kistérségeknél. A szakmai vélemények egyik csoportja nem lát sajátos, speciális jegyeket a „nagyvárosi” kistérségek esetében, emiatt nem tart indokolt-nak megkülönböztető jegyeket sem a szabályozásban. Más vélemények szerint a nagyvárosok – különösképpen a régióközpontok, a megyeszékhely városok, a megyei jogú városok – kistérségeit, a vonzásközpontokban elhelyezkedő városoknak a településhálózatban elfoglalt speciális helyzetéből adóan, megilleti a megkülönböztetett figyelem és bánásmód a kistérségi szabályozás kialakításában. Vannak olyan vélemények is, amelyek szerint a megyei jogú városokat – speciális helyzetükből adóan – ki kellene emelni a kistérségi rendszerből és ezen

városok önálló kistérség nélküli igazgatási egységeket alkossanak. Tekintettel arra, hogy a megyei jogú városok és azok közül is a megyeszékhelyek olyan agglomerációs hatásokkal rendelkeznek, amelyek más vonzáskörzetekre egyáltalán nem jellemzőek.

A **kistérségek** kialakulását, bár objektív társadalmi gazdasági folyamatok alapozzák meg, azonban lényegében egy adminisztratív intézkedés sorozat (KSH-besorolás, törvényi fogalom meghatározás) eredményezte. Ebben az értelemben a kistérség földrajzi területszervezési egység, amelynek történelmi előzményei (a járás, a városkörnyék) igazgatásszervezési egységek is voltak. Ezzel szemben a **nagyvárosi agglomeráció** spontán társadalmi, gazdasági folyamatok eredményeként létrejövő közgazdasági kategóriaként, automatikus térszerveződésként értelmezhető. A közgazdasági lexikon megfogalmazása szerint: „A nagyvárossal egybeépült városi jellegű település, amely azzal gazdaságilag szoros kapcsolatot alkot (pl. ingázó munkások stb.). Az agglomerált népesség nem mindig esik egybe a közigazgatási terület (város) népességével, lehet annál kisebb... többnyire azonban nagyobb”.

Az értelmező szótár megfogalmazása szerint az **agglomeráció** elsősorban népesség „tömörülést” jelent. Amint az előzőekben láttuk, ennek a kritériumnak a nagyvárosi kistérségek is megfelelnek, azonban az agglomeráció ennél több. Az **agglomerálódás** egy társadalmi gazdasági folyamat, amelynek az eredménye a közigazgatási egyesítés is lehet, azonban ez nem mindig következik be, mivel a peremvárosok, elővárosok önálló települések maradnak.

1.4. A városok kistérségi szerepe

A városok, ideértve a nagyvárosokat is, kistérségi szerepkörét a következők jellemzik: a közigazgatási reform kistérségekre vonatkozó koncepciója szerint a **kistérség** földrajzilag is összefüggő települések olyan együttese, melyek között **többsirányú, valós kapcsolatok** funkcionálnak. A kistérségben a települések egy vagy több központi településhez kötődnek. A kistérség **centruma egy vagy több város, kivételesen nagyközség**. A központ szerepét betöltő város mellett a többi város **társközponti** szerepet tölthet be. A kistérségi határok stabilak, megváltoztatásukra csak feltétlenül indokolt esetben kerülhet sor. (Sajnos ezt a követelményt az utóbbi években nem követte a szabályozás, hiszen a kistérségek száma folyamatosan szaporodik. Ennek ésszerűsége erősen vitatható.)

A kistérségi rendszer kialakítása három funkció köré épül, amelyek az intézményrendszert is meghatározzák: önkormányzati-közszolgáltatási, területfejlesztési, államigazgatási funkció. Az önkormányzati közszolgáltatási feladatok jelentős részét a városi vonzáskörzeti szerepkörök adják. Ezek meghatározása során figyelemmel kell lenni a differenciált hatáskör telepítésre, a városi intézmények térségi szerepére. A körzeti szolgáltatások egy részét a körzetközponthoz város biztosítja, nem csak a város, hanem a kistérség lakosságának is. A közszolgáltatások másik része az, amelyeknek a székhelye városban van, de a város a térséggel társulásban tartja fenn, működteti.

Számos városi rangú település nem, vagy alig rendelkezik városi funkciókkal. Az Alföldön a jelenlegi statisztikai körzetek több mint felében kettő vagy több központ/társközpont található, a Dunántúlon minden ötödik, Észak-Magyarországon minden negyedik körzet többközpontú. A kistérségek kétharmadának egy központja van.

Nagyvárosok speciális helyzete

A nagyvárosok, különösképpen a régióközpont szerepre aspiráló nagyvárosok speciális helyet foglalnak el a településhálózaton belül. Nem csupán középfokú ellátást biztosítanak vonzáskörzetüknek, hanem a speciális típusú és felsőfokú ellátó-szolgáltató tevékenységeknek gazdasági, egyben kistérségi központok is. A **nagyvárosok** – mint a legtöbb intézményt fenntartó önkormányzatok, amelyek a legnagyobb mértékben látják el vonzáskörzetük nem helyi illetőségű lakosságát – finanszírozási helyzete talán a legrosszabb az önkormányzati rendszer egé-

szén belül. Mivel a legjelentősebb foglalkoztató települések közé tartoznak, a spillover hatás őket különösen terheli. Márpedig abból kell kiindulni, hogy a szolgáltatások igénybevételének helyét a lakosság napi mozgástere jelentősen determinálja, ami elsősorban a munkahely és a lakóhely közötti útvonal. Ugyanakkor az is érzékelhető, hogy a vonzáskörzeti önkormányzatokkal való együttműködés egy régióközponti szerepkörre aspiráló város, vagy agglomerálódó nagytelepülés szemszögéből a gazdaságfejlesztésben, a munkahelyteremtésben, a térség versenyképessé tételében nyilvánul meg. Vonzáskörzetük lényegesen meghaladja a kistérségi léptéket, sőt a közigazgatási határokat átmetsző módon építkezik.

1.5. Együttműködési területek az ellátandó feladatok függvényében

1.5.1. Államigazgatási funkciók

Önkormányzati igazgatás

Az államigazgatási hatáskörök terén egyes speciális jegyzői, illetve polgármesteri feladatoktól eltekintve nincs eltérés a nagyvárosok és más **körzetközponti települések** és környezetük együttműködésében. Kiemelt építéshatósági, okmányirodai, gyámhivatali valamint szociális intézmények alapításával kapcsolatos feladatok azonosak. Több megyei jogú város tagja **körjegyzőségnek** és más hatósági feladatra (szabálysértés, végrehajtás) is társultak. A kistérségi együttműködésnek vannak speciális igazgatási területei. Ezek a **honvédelmi igazgatás**, a **katasztrófavédelem** és a tűzrendészeti igazgatás illetve a tűzoltási és műszaki mentési feladatok. Ezek a tevékenységek minden megyei jogú városban ellátandó feladatok, de az egyéb körzetközponti települések többségében is.

Egyéb igazgatási tevékenység

A megyei jogú városokban több kistérségi igazgatási funkciót, hatáskört látnak el nem önkormányzati szervek is. Ezek az igazgatási feladatok és szervek több kistérségi centrumban is megtalálhatók, de nem valamennyiben. Ilyen feladatok a körzeti **földhivatalok**, **városi rendőrkapitányságok**, **városi ÁNTSZ-ek**, **hatósági állatorvosok** és a már említett **körzeti tűzrendészeti** tevékenység.

- ***Megyei dekoncentrált szervek:***

A megyei közigazgatási hivatalokon túl a megyeszékhely megyei jogú városok mindegyikében működnek úgynevezett **dekoncentrált államigazgatási szervek**, amelyek az egyes minisztériumok területi igazgatási szerveként látnak el különböző feladatokat. (pl.: APEH, ÁNTSZ, Földhivatal, Mezőgazdasági Hivatal, Munkaügyi Központ, Közlekedési Felügyelőség stb.) Ezek mellett működnek szolgáltató és rendészeti megyei területi szervek is (TÁH, Kincstár, illetve Megyei Rendőrkapitányság stb.).

- ***Regionális igazgatás:***

A regionális területfejlesztési tanácsokon túl több regionális szervezet működik hatósági, illetve szolgáltatási feladatokat ellátva (pl.: Környezetvédelmi Hivatal, OKÉV, NKÖM Hivatala, Vízügyi Igazgatóság, SAPARD Hivatal, Bányaműszaki Hatóság stb.). Ezek a regionális igazgatási szervek **különböző megyei jogú városokban működnek**. Megszűnt a korábbi egyközpontúság a regionális igazgatás terén.

Köztestületek, civil szervezetek

A megyeszékhelyen, megyei jogú városokban működnek azok a megyei köztestületek, civil szervezetek, amelyek bizonyos igazgatási feladatok címzettjei (Ügyvédi **Kamara**, Gazdasági Kamara, Orvosi Kamara) Bár ezen kamaráknak léteznek városi szervezeteik, de nem minden kistérség centrumában és a hatáskör címzettjei a megyei szerveződések.

Az igazságszolgáltatás szervei

- ***Városi szervezetek***

Valamennyi megyei jogú városban, de a legtöbb kistérségi centrum településen is működnek városi bíróságok, ügyészségek. E téren tehát csupán a teljes körűség jelent eltérést más körzetközpontoktól.

- *Megyei szervezetek és Táblabíróságok*

Valamennyi megyeszékhely megyei jogú városban működik *megyei bíróság* és ügyészség. Öt megyeszékhelyen pedig Táblabíróság működik.

Egyebek

Az ipar, a kereskedelem, a szolgáltatások – pár kivételtől eltekintve – legjelentősebb reprezentánsai a főváros mellett a megyei jogú városokban működnek. Ezek hatással vannak a kistérség foglalkoztatási, közlekedési és egyéb kapcsolatai széleskörű kiépítésére. A nagyvárosok – elsősorban a *megyeszékhely városok* – ma a *vidéki politikai élet és civil szféra központjai*. Függetlenül attól, hogy a legtöbb társadalmi szervezet lokális, helyi tevékenységet folytat, de a nagyvárosokban működnek a megyei pártszervezetek és a megyei, regionális társadalmi szerveződések központjai.

1.5.2. Közszolgáltatási funkciók

Oktatási ágazat

- *Alapellátás:*

- Óvodai nevelés
- Általános iskolai oktatás és nevelés
- Középfokú ellátás (térségi feladat)
- Speciális oktatásügyi feladatok (Kollégium, Zeneiskola, Nevelési tanácsadó stb.)

A speciális oktatási szolgáltatásokhoz valamennyi nagyvárosban hozzá lehet jutni, míg más körzetközponti településeknek csupán egy részében működik ilyen szolgáltatás és jelentősen szűkebb területre korlátozódva. (Képességvizsgálat, Logopédiai szolgáltatás, Pszichológiai szolgáltatás, Nevelési Tanácsadó, Módszertani feladatok, Kollégiumi ellátás, Speciális képzés, Zeneiskolák, oktatási képzési szakszolgáltatás stb.) A kistérségek körzetközponti településeinek ilyen szolgáltatásai a kistérség településeire koncentrálnak, a nagyvárosok esetében pedig általában a feladatellátás túl mutat a kistérségi határokon. Különösen igaz ez a megyeszékhely településeknél.

- *Felsőfokú oktatás:*

A felsőfokú oktatás jelenléte a *megyei jogú városokra* általánosan jellemző, más körzetközponti települések esetében pedig egészen kivételes. Az egyetemi, főiskolai képzésből következően itt egy *regionális, országos vonzás*-hatásról beszélhetünk, ami egyértelműen speciális, eltérő jegye a megyei jogú városoknak más körzetközponti településektől.

Szociális ágazat

- *Bölcsődei ellátás:* lezáratlan vita tárgya, hogy milyen hatással van a gyermek későbbi mentális fejlődésére az anyától való korai elszakításnak. Bölcsődével jellemzően csak a nagyobb települések rendelkeznek.

- Jellemzően *települési szociális feladatok:*

Vannak olyan szociális feladatok, amelyekre vonatkozóan azok természetéből eredően általában *nem* alakult ki *kistérségi* együttműködés. A pénzbeli ellátáson túl ilyen feladat például a *nyugdíjsház, idősök klubja, családsegítő szolgálatok*, hajléktalan szállók, krízis otthonok, átmeneti szállók, *szociális foglalkoztatók*, fogyatékosok intézménye, *népkonyha* működtetése. Ezek nagy része csak a nagyobb városokban, körzetközpontokban működik. A kistérségi hátrányokat, amelyek a szociális feladatok ellátásában jelentkeznek egyetlen módon, összefogással lehet mérsékelni. Azonban kis-

térségi együttműködés – idősök klubja kivételével – alig van ezeken a területeken, ami azonban nem jelenti azt, hogy nem volna kívánatos és indokolt ezek kialakítása.

- Jellemzően **kistérségi** együttműködés keretében ellátandó **szociális feladatok**:
Ilyen feladatok a gyermekjóléti szolgálatok szervezése, az otthonápolási, szociális étkeztetési, helyettes szülői és rehabilitációs teendők ellátása. E területen hasonló az együttműködés a megyei jogú városok és a környező települések között, mint bármely más körzetközponti település és környezete között. Azonban ahogyan azt kutatásaink során megállapítottuk az Észak-magyarországi régió hátrányos helyzetű kistérségeinek többségében hiányzik a kifejlett városi funkciókkal rendelkező körzetközpont. Ez kedvezőtlen hatást gyakorol a kistérségi együttműködés keretében megvalósítandó szociális teendők színvonalára is.
- Jellemezően **megyei szociális feladatok** ellátása:
A kistérség határain túlmutató feladatok jó részét megyei önkormányzati intézmények végzik és általában a nagyvárosokban működnek. Ilyen például a szociális otthonok, csecsemőotthonok, nevelőotthonok és módszertani intézmények működtetése.

Egészségügyi ágazat

- **Alapellátás:**
Az egészségügyi alapellátás (felnőtt és gyermek háziorvosi feladatok, felnőtt és gyermek fogászati, iskolaorvosi feladatok, terhesgondozás, anya és gyermekvédelem, praxislaboratórium) terén a megyei jogú városok és környező településeik között – hasonlóan más kistérségekhez – széleskörű **kooperáció** alakult ki. Azonban a városi hiányos, vagy kisváros központú kistérségekben az egészségügyi alapellátásban is komoly gondok vannak, miközben éppen a hátrányos helyzetű kistérségekben volna nagyobb szükség például a gyermekvédelemre.
- **Felnőtt-beteg ellátás:**
A nagyvárosokban a megyében élőknek széleskörű szakellátást biztosító kórházak működnek. Többségük a megyei önkormányzatok fenntartásában van. Ezzel szemben több kistérségi körzetközponti városban is működik ugyan kórház, de csak egy részükben és ezek a kórházak általában **nem** nyújtanak **teljes körű** egészségügyi **ellátást** és vonzáskörzetük legtöbbször a kistérségekre korlátozódik. Több nagyváros rendelkezik különlegesen felszerelt, kiemelt ellátást biztosító klinikákkal is, amelyek regionális szolgáltatók.
- **Speciális egészségügyi szolgáltatások**
Napjainkban alakulnak sorra a drogambulanciák a nagyvárosokban, melyek megyei illetékességgel látják el feladataikat. **Mentőszolgálatok** minden nagyvárosunkban működnek. Több körzetközponti településen is található mentőállomás. A hátrányos helyzetű kistérségek lakosai kis jövedelmük és a tömegközlekedés hiányai miatt korlátozottan férnek hozzá a speciális egészségügyi szolgáltatásokhoz. Ezen a gondon enyhíthetnek a falugondnoki szolgálatok.

Kommunális ágazat

- **Jellemzően a települések önállóan ellátandó kommunális feladatai:**
A kommunális feladatok túlnyomó részét az egyes települések önállóan látják el. Ilyen a zöldterület fenntartás, parkosítás, útfenntartás és karbantartás, temetők üzemeltetése, állategészségügyi feladatok, környezetvédelmi teendők, lakásgazdálkodás, helyi tömegközlekedés, távhőszolgáltatás, közvilágítás, csapadékvíz elvezetés. A feladatok természetéből eredően e téren kivételes az együttműködés.
- **Jellemezően együttműködés keretében ellátandó kommunális feladatok:**
Az egyik feladat a szilárd és folyékony **hulladék** elszállítása, gyűjtése és ártalmatlanítása, a másik pedig az **ivóvíz** szolgáltatás és **szennyvíztisztítás**. A hátrányos helyzetű kistérségekben kedvezőtlenebben a szelektív hulladékgyűjtés feltételei. A szennyvíz-

tisztításban pedig eddig nem kapott elegendő támogatást a környezetbarát kis beruházási költségű tavas-gyökérmezős-fás kombinált szennyvíztisztítási rendszer. Ehelyett a több település szennyvizét kezelő beton- és energiaigényes nagy beruházási költségű projektek valósultak meg, éppen a magas fajlagos költségük miatt kevés helyen.

Kultúra, sport

Sem a megyei jogú városok, sem ez egyéb körzetközponti települések és kistérségük települései közt nem alakult ki együttműködés a kulturális, illetve sport feladatok ellátása terén. Ez nem jelenti azt, hogy esetenként, konkrét rendezvények kapcsán kivételesen ne jönnének létre kapcsolatok. Különösen a hátrányos helyzetű kistérségekben fontos az, hogy a kultúra és a sport területén is összefogjanak.

1.5.3. Területfejlesztési funkciók

A területfejlesztési törvény intézményesült, valódi területfejlesztési funkciót nem szánt a kistérségeknek, csupán meghatározta a fogalmát. Ugyanakkor a lehetővé tette, hogy az önkormányzatok társulásokat hozzanak létre területfejlesztési céljaik megvalósítására. A területfejlesztési társulások nagy számban meg is alakultak az országban, azonban a kistérségi (tervezési statisztikai) struktúrától eltérő összetételben. A területfejlesztés kistérségi szintű munkamegosztásban a nagyvárosoknak kitüntetett szerep jut, mert a területfejlesztés „súlyponti” kérdései a **nagyvárosok**ban fogalmazódnak meg, dőlnek el és tényleges vonzáskörzetük, amely a kistérségük határain messze túlnyúlik, képezheti azt a területi léptéket, amely a valós **területfejlesztési** feladatok méret nagyságának megfelel. Az agglomerálódó nagyvárosok más – a tényleges vonzáskörzetükbe tartozó – településekkel való együttműködésében súlyponti szerepet nem az alapellátás biztosítása kapja, hanem a gazdaság fellendítése, a munkahelyek megtartása és teremtése, a város felsőfokú funkciókat vonzó erejének növelése, a regionális szerepkörük erősítése. Azonban azokban a kistérségekben, ahol ez a nagyvárosi hatás már nem érvényesül ott a **kistérségben** – a szomszédokkal **összefogva és koordinálva** – kell megteremteni a gazdasági fellendítés, a munkahely megtartás és létesítés, a lakossági szolgáltatás rendszerét. Amíg a jobb helyzetű kistérségekben addicionális előnyöket lehet szerezni az összefogással, addig a hátrányos helyzetű kistérségekben létfeltétel az erők egyesítése, a települések közötti szakosodás és a tevékenységek koordinációja és az ennek alapján megvalósított kooperáció.

2. FALUGONDNOKI ÉS TANYAGONDNOKI SZOLGÁLTATÁS

A **néhány száz lakosú települések** helyzete, különösen, ha a fő közlekedési útvonalaktól távol vannak, évről-évre nehezebb. A gondok sokfélék. Számtalan az úgynevezett „nagy” gond, melyek csak megyei, központi költségvetési támogatás vagy más jelentős külső forrás megszerzésével oldhatók meg. Ilyen „nagy gond” az úthálózat kiépítése vagy javítása, vízvezeték vagy szennyvízhálózat tervezése, építése. Ezek az egyre csökkenő népességű és elöregedő településeken azonban helyi „apró” **gondok** sokasága is fölmerül. Problémát jelenthet az, hogy a gyerekek a szomszéd falu iskolájába kell járnia, nincsen a településen gyógyszertár, csak bizonyos napokon rendel orvos, a telefonkapcsolat nem működik, vásárolni, hivatalos ügyek intézése érdekében a városba kell utazni, és az utazási feltételek (ha vannak egyáltalán) igencsak rosszak. Bár a helybeli lakosság igyekszik minden téren önellátóvá válni, sok olyan helyzet adódik, amikor a kistelepülésen maradás hátránnyal, nehézséggel jár. Miközben a kistelepülési létnek számos **előnyei** is van: a szorosabb emberi kapcsolatok, jobb levegő, a természeti környezet jobb minősége, nyugodtabb élet. Persze csak abban az esetben, ha a lakosság és az állami szervek is az értékek megtartásán „fáradoznak” és nem azon, hogy egyre kevesebben éljenek az ilyen településeken.

Ha Magyarország követi az *érték megtartó Nyugat Európai trendet*, akkor nem kétséges mi lesz a hazai falvak sorsa. Hiszen a *kultúrtáj fennmaradásának* is alapvető feltétele, hogy az *országot „belakják”*. De ehhez javítani kell az ott lakók életkörülményeit. Ma azonban ezen a téren nem érvényesül az értékmentés szemlélete. A félreeső, kis települések előregedő lakosságának életkörülményeire, mindennapi problémáira *kevés figyelem* jut a kistérségi, megyei, regionális, országos döntéshozók részéről egyaránt. A gondok orvoslása során alkalmazni kell a szociálpolitika és a településfejlesztés célrendszerét és eszközeit.

A falugondnoki modell lehetőséget kínál a félreeső, alacsony lélekszámú települések „kis gondjainak” kezelésére. A falugondnok olyan „kiszolgáló” személy, aki a szociális természetű gondokkal és a helyi közösség megszervezésével egyaránt foglalkozni tud, akinek minden helybelivel jó kapcsolata van.

Elsőként a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében indították el a falugondnoki rendszert a Cserehát falvaiban, ahol az ország első működő térségi összefogása a *Csereháti Településszövetség* is megalakult.

A rendszerváltás után ehhez a kísérlethez csatlakozott a Népjóléti Minisztérium Szociális Válságkezelő Irodája. Lehetővé tette, hogy az *500 lélekszám alatti falvak pályázati* rendszerben támogatást kaphassanak a falugondnok lényegi munkaeszközét jelentő *kisbusz* vásárlásához.

A falugondnokság hozzájárul a közösség, a helyi társadalom alakításához, fejlesztéséhez, a civil szféra erősítéséhez, az *életminőség javításához*. A falugondnok feladataiban az eddigi tapasztalatok szerint a szociális alapellátási feladatok a meghatározók.

2.1. A falu- és a tanyagondnokság fogalma

A *falugondnoki szolgáltatás* egy szociális alapellátási forma, amelyet főállásban, teljes munkaidőben (heti 40 óra), közalkalmazotti jogviszonyban foglalkoztatott falugondnok alkalmazásával és a szolgáltatás jellegéhez igazodó gépjármű üzemeltetésével biztosítanak, csökkentve ezzel az aprófalvak és a külterületi lakott helyek szolgáltatás- és intézményhiányból eredő hátrányait.

A hatszáz lakosnál kisebb településen és külterületi lakott helyen a szociális alapellátási feladatok falugondnoki szolgálat keretében is elláthatók. A helyi önkormányzat, vagy ellátási szerződéssel a feladatot átvállaló civil szervezet a falugondnoki szolgálat keretében ellátandó szociális alapellátási feladatok körét rendeletben állapítja meg.

Tanyagondnokság: gépjárművel rendelkező, egyszemélyes szociális szolgáltatás, amelynek során szolgáltatást végző személy legfeljebb 400 külterületi lakossal tart rendszeres kapcsolatot, naponta átlag maximum 80 km utat megtéve. A tanyagondnok egyszersmind koordinátor szerepet is betölt a külterületek lakossága, az ott illetékes önkormányzat, hatóságok, intézmények, szervezetek között. Munkáltatója lehet a képviselő-testület (a polgármester), az önkormányzat szerve, intézménye, vagy e feladatot felvállaló non-profit szervezet.

2.2. Megyei falugondnoki egyesületek

A falugondnoki hálózatot megyénként a megyei falugondnoki egyesületek szervezik, támogatják, s a közösségépítésen túl a minisztérium megbízásából, illetve anyagi támogatásával szakmai-fejlesztő feladatokat is ellátnak. A megyei falugondnoki egyesületeket a koordinátorok szervezik, vezetik. A koordinátori hálózat szakmai csoportként működik. A megyei egyesületeket tömörítő falugondnoki egyesületek 2000-ben országos szövetséggé szerveződtek. A szövetség feladata az egyesületekhez hasonlóan a szakmai érdekvédelem és a hálózat fejlesztése.

3. TELEHÁZAK SZEREPE A HÁTRÁNYOS HELYZET MÉRSÉKLÉSÉBEN

A teleház mozgalom Magyarországon a 90-es évek elején néhány sikertelen próbálkozás után 1994-ben indult el az első – ma is működő – teleház megnyitásával a Fejér megyei Csákberényben. 1994-ben alakult meg a Magyar Teleház Szövetség. Külföldi és hazai, üzleti, civil és kormányzati szervezetek sora fedezte fel a teleházakban rejlő lehetőségeket, nyújtottak támogatásokat. A teleházak terjedése Magyarországon elsősorban civil alapokon kezdett létrejönni. A helyi kisközösségek – eleinte főként kistelepülések közösségei, hiszen az információhoz jutás szempontjából ők vannak eleve hátrányosabb helyzetben – nagyon gyorsan felismerték, hogy a teleházak remek háttérrel, eszközt jelentenek a helyi társadalom problémáinak megoldására és hiányainak pótlására (pl. pályázatok írása, rendezvények szervezése, szociális segítő szolgálat kialakítása, fejlesztési tervek készítése, képzések lebonyolítása), ezért a teleházak igen sokszínűvé váltak.

Az utóbbi években Magyarországon is rohamosan terjed az informatikai infrastruktúra a családokban is. Magától adódik ezért a kérdés: *a növekvő egyéni hozzáférések mellett lehet-e létjogosultsága a teleházaknak, mint közösségi hozzáférési pontoknak?*

Mitől más egy közösségi hozzáférés, mint egy egyéni?

- A teleházak jövője szempontjából már nem magának a modern információtechnológiának kellene a legfőbb szolgáltatásként megjelennie, hanem ennek egy olyan alappá kellene válni, melyre ráépíthetők bizonyos közösségi szolgáltatások: pl. távmunka, távoktatás, e-learnig, e-kereskedelem, távügyintézés stb.
- Egy több száz végpontot – teleházat – magában foglaló hálózat önmagában is érték, hiszen sokfajta egységes szolgáltatáskínálat is rátelepíthető.
- Hosszabb távon a teleházakban azok a helyi társadalmi alapú összefogások erősödnek meg, melyek – más hasonló kezdeményezésekkel együtt – kiindulásul és mintául szolgálhatnak egy szervesen épülő, közösségi tervezésen és tevékenységen alapuló civil társadalom fejlődéséhez.

A teleházak úgy válhatnak új értékek hordozóivá (pl. információs és tudás alapú társadalom), hogy közben átmentik a régi értékeket is úgy, mint az összefogást, a helyi szokásokat, hagyományokat és egyéb olyan dolgokat, melyek a helyi társadalom identitásának meghatározói.

4. TÁVMUNKA-HÁZ, MINT KISTÉRSÉGI FELZÁRKÓZ(TAT)ÁSI LEHETŐSÉG

A **2004. évi XXVIII. törvény 192/D. §** távmunka *definíciója*: „A távmunkát végző munkavállaló: a munkáltató működési körébe tartozó tevékenységet rendszeresen az általa választott, a munkáltató székhelyétől, telephelyétől elkülönült helyen, információtechnológiai és informatikai eszközökkel végző és a munkavégzés eredményét elektronikus eszközökkel továbbító munkavállaló.”

A definíció szerint *három alapvető tényező* egybeesése határozza meg a távmunkát.

Távmunka végzésről beszélünk, ha:

- alternatív munkahelyen (saját otthon, teleház, távmunka-központ, teleiroda, közlekedési eszközök) történik a munkavégzés,
- önállóan, rendszeresen, azaz heti egy-két vagy minden nap végzi munkáját a munkahelyétől távol a dolgozó,
- elektronikus úton valósul meg a kapcsolattartás a munkaadóval.

A távmunka tehát nem más, mint egy **korszerű üzemszervezési módszer**, egy új, időben és térben flexibilis ún. **atipikus munkaforma**, melynek mozgatórugója a hatékonyság növelése iránti igény. A távmunka alkalmazásának elsődleges motivációja a költségtakarékosság, ugyanis alkalmazásával jelentős ingatlan és rezsi költségeket lehet megspórolni.

Ma szűkebb értelemben azok tekinthetők **távmunkásnak**, akik számítástechnikai eszközökkel, rugalmas munkaidőben dolgoznak, infokommunikációs eszközök segítségével hidalják át a munkaadótól való távolságot.

A távmunka számtalan területen alkalmazható, de vannak tipikus tevékenységi körök, amelyekben természeténél fogva jobban elterjedt (1. táblázat).

1. táblázat

Távmunkában végezhető tevékenységi körök

Tevékenységi körök	
Vezetői, tanácsadói munkakörök	<ul style="list-style-type: none"> - menedzserek (marketing, kereskedelem, pénzügy, PR, minőségügy, HR, stb.), - projektvezetők, - műszaki, kivitelezési tervezést irányítók, - pénzügyi elemzők, brókerek, - ügyfélfelelősök, vezető diszpécserok, - főszerkesztők, szerkesztők (médiában).
Informatikusok	<ul style="list-style-type: none"> - HW/SW архитеkterek, - rendszerszervezők, programozók, tesztelők, - technikai támogatásban dolgozók, szoftver mérnökök, rendszeradminisztrátorok
Értékesítési és ügyfélszolgálati munkatársak	<ul style="list-style-type: none"> - kereskedők, - ügynökök (mobil üzletkötők), - közvetlen értékesítők, - kereskedelmi képviselők, - értékesítést támogatók, - technikai támogatók, - marketingesek és rendezvény szervezők, - telefonos diszpécserok.
Irodai dolgozók, szakértők	<ul style="list-style-type: none"> - vezető adminisztratív munkatársak, - könyvelők, - fordítók, korrektorok, - tervező mérnökök, grafikusok, műszaki rajzolóok, - tanácsadók.
Egyéb hivatali munkát végzők	<ul style="list-style-type: none"> - adatrögzítők, szövegbeírók, digitalizálók, - telefonos értékesítő munkatársak.
Egyéb szellemi tevékenységet végzők	<ul style="list-style-type: none"> - egyetemi, intézeti kutatók, - fejlesztők - újságírók, - statisztikusok, - távdiagnosza.

5. SZOCIÁLIS ZÖLDENERGIA PROGRAM

Az Észak-magyarországi régió kedvező természetföldrajzi adottságai ellenére hazánk **legrosszabb szociális mutató**ival rendelkező térsége. Ehhez jelentősen hozzájárul a régió kedvezőt-

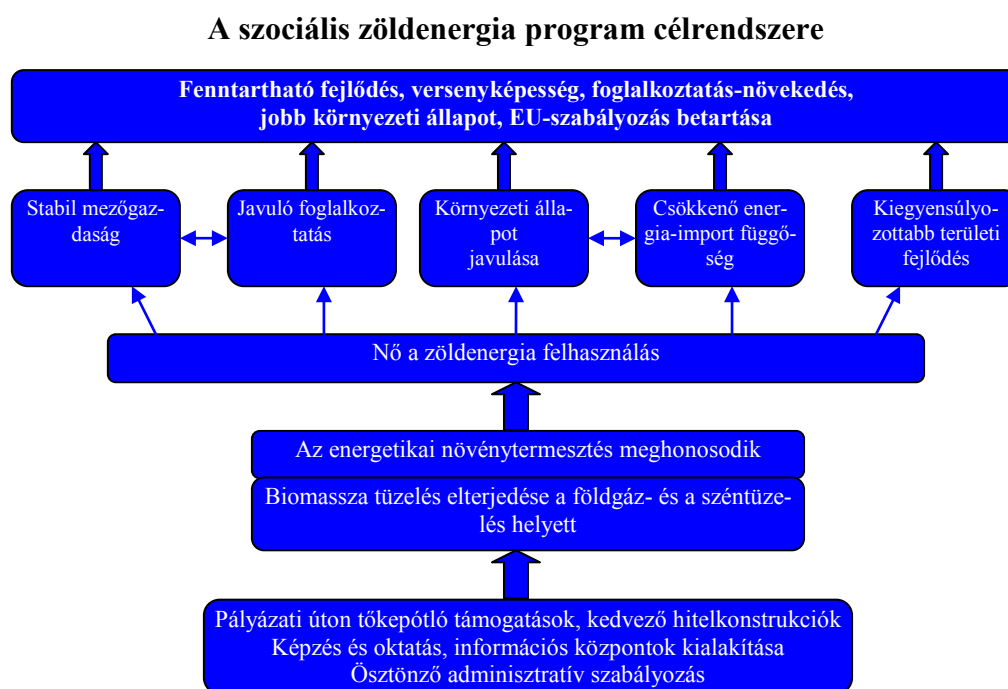
len demográfiai összetétele, a rendkívül rossz gazdasági mutatók az alacsony iskolázottság. A régió rendelkezik átlagban a legrosszabb komfortfokozatú lakásállománnyal. Itt a **legalacsonyabb a foglalkoztatottság** és a legmagasabb a munkanélküliség. Mindezek után nem meglepő, hogy innen vándorolnak el legtöbben az ország kedvezőbb adottságú tájaira.

A problémákat tetézi a rendkívül rossz körülmények között élő népesség átlag feletti aránya, a kistelepülések és az ott élők magas száma különösen Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megye jelentős részén, valamint a régió többi részére is jellemző „városhiányosság”, aminek következtében a népesség országos átlagnál jóval nagyobb része él falvakban.

A szociális zöldenergia program nem csak a régió, hanem az egész ország vonatkozásában meghatározó jelentőségű.

A **gazdasági növekedés ütemének fenntartása**, a környezet állapotának megőrzése és a foglalkoztatás növelése miatt elengedhetetlen a megújuló energiaforrásokra való áttérés. Magyarország kiváló adottságokkal rendelkezik a biomassza eredetű energia területén. A megújuló energiaforrások alkalmazása a **globális problémákon** (pl. éghajlatváltozás, a fosszilis energiaforrások várható kimerülése és árának növekedése) túlmutatóan lokálisan is jelentős **környezetvédelmi, energetikai, mezőgazdasági és társadalmi** előnnyel jár. Magyarország függetlenedhet az energiaforrások importtól és az ezzel járó árváltozás-kockázattól, nő a hazai hozzáadott érték (GDP), új munkahelyek keletkeznek, a mezőgazdasági termelési struktúra megváltoztatásával hozzájárul a vidéki munkahelyek fenntartásához és újak létrejöttéhez. A piaci verseny fokozódása miatt és a foglalkoztatási szint növelése érdekében elkerülhetetlen a mezőgazdaság termelési szerkezetének megváltoztatása. **Új termelési alternatívákat** kell meghatározni, és **új piacokat** kell szerezni. A mezőgazdasági termelési struktúra megváltoztatásának egyik lehetséges útja az energetikai növénytermesztés elterjesztése (1. ábra).

1. ábra

Forrás: Urbán Lujza (2007)

A szociális zöldenergia program megvalósítása során a legfőbb cél az elmaradott településeken, kistérségekben élő hátrányos helyzetű társadalmi rétegek számára munkahelyet és megélhetést teremteni. A program elsősorban a gazdálkodók, a munkanélküliek, a fogyatékkal élők és a romák számára adhat segítséget ahhoz, hogy ezen társadalmi csoportok munkalehetőségeikhez jussanak, ezáltal növelve az életszínvonalukat.

A szociális zöldenergia program hatása a hátrányos helyzetű társadalmi rétegekre, településekre és kistérségekre

A szociális zöldenergia program hatása elsősorban a foglalkoztatáspolitikában, a település, kistérség és a régió **lakosságmegtartó** növelésében mutatkozik meg. Kezdetben a zöldenergia program drágábbá teheti az energia-előállítást, ám a felmerülő személyi költségek nagy része helyben marad, ezáltal csökkentve az önkormányzatok szociális kiadásait.

Az **új munkahelyek** teremtése elsősorban az új üzemekhez, a logisztikához és a mezőgazdasági munkákhoz kötődnek, de nagy részük a járulékos beruházások révén jön létre. A megtermelt zöldenergia alapanyag szállítása, tárolása, őrzése teljesen új feladatot teremt az adott településen, kistérségben és régióban.

A sikeres zöldenergia program megvalósítása során **többlet jövedelem** áramlik a településre, a kistérségbe, ráadásul a nagy szegénységgel küzdő falvakban teremődik a legtöbb új munkahely a nagyobb élők munkai igényű természetesen idénymunkái miatt. Az így létrejövő anyagi biztonság a támogatásokkal kiegészülve a gazdáknál elősegítik a biztosabb, megélhetést. Ez a többlet jövedelem aggregáltan és tartós együttműködést feltételezve egyre nagyobb mértékben fogja növelni a helyi életszínvonalat. Ezzel egy időben **növeli a helyi önkormányzatok adóbevételeit** is. A hatások egymást erősítve együttesen olyan beruházás-növekedést - infrastruktúra-fejlesztés, új ipar és kereskedelem letelepedése - indukálhatnak a hátrányos helyzetű településeken, kistérségekben, amelyek e nélkül nem valósulhatnának meg. Tovább növeli a pozitív hatást, hogy a beruházások nagy része a helyi munkaerők és szakértők felhasználásával valósulnak meg. A **lakossági életszínvonal** növekedése is olyan termelő, szolgáltató és kulturális vállalkozásokat vonzhat a hátrányos helyzetű településekre, amelyek ez ideig helyi fizetőképes kereslet nélkül nem élhettek volna meg. A létrejövő fejlődés nemcsak ott tartja a pénzt a hátrányos helyzetű kistérségekben, hanem kívülről is szívhat be tőkét.

6. MEGA ZÖLDSÉG PROGRAM AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN

6.1. A program célja

A MEGA Zöldség Program **célja** a hajtattott zöldségtermelés mennyiségének, minőségének és értékének nyereséges, fenntartható növelése hazai zöldenergia és termál energiaforrások hasznosításával, amely által növekedhet a hazai zöldségfogyasztás és a zöldség export, miközben csökken a zöldség és fosszilis energiahordozó import-függőségünk.

(MEGA = Megújuló EnerGiára Alapozott)

A MEGA Zöldség Programban elsősorban a hátrányos helyzetű kistérségek, települések munkaképes lakossága – annak kevésbé képzett és/vagy képzetlen része – juthat tartósan nyereséget is termelőmunkához.

Magyarország természeti adottságai, az agrártevékenységet végzők tudása, szorgalma révén már évszázadok óta Európa éléskamrája. A kiváló klimatikus és talaj adottságok mellett az ország központi fekvése lehetővé tette a megtermelt élelmiszerek viszonylag kis költséggel való eljuttatását a környező országok piacaira. Ahogyan az egész magyar agrárgazdaság úgy a hajtattott zöldségtermesztés is az 1970-80-as években élte a fénykorát, amikor az olajkutató fúrások nyomán feltárt hévízkészletet kertészeti célokra fordították, és az állam támogatta a természetközeli berendezések létrehozását. A hajtattott zöldségtermesztés rendkívül sok élők munkai igényel, ami által sok ezer ember foglalkoztatását oldotta meg a munkanélküliséggel erősen sújtott régiókban, miközben a megtermelt jó minőségű primőr zöldség csökkentette import-

függőségünket, területegységre vetítve nagy bevételt és nyereséget hozott. Ezzel hozzájárult a hajtattott zöldséggel foglalkozók gyarapodásához, életszínvonalának növeléséhez. A termesztő berendezések építésére nyújtott állami támogatások 2000-ben történt megszűnése óta nem létesült új termesztő felület. A meglévő üvegházak és fóliasátrak zöme közel került a használhatatlanság állapotához, miközben hazánk versenyképessége rohamosan csökken a folyamatosan új létesítményeket építő szomszédos országokéhoz képest is.

6.2. Probléma és szükséglet

Magyarországon a munkanélküliség nagyarányú növekedése elsősorban az olyan jellegű beruházások megvalósításával csökkenthető, amelyek képesek nagy létszámú munkaerő egész évben való folyamatos foglalkoztatására. Különösen a hátrányos helyzetű kistérségekben van nagy szükség erre, ahol a munkaképes lakosságban az alacsony képzettségűek, vagy képzetlenek aránya igen jelentős. Számukra megfelelő feltételek biztosításával, munka közbeni képzéssel, továbbképzéssel kombinálva, a zöldség-hajtattás kiemelkedően jó foglalkoztatási lehetőségeket kínál. Ez megnyilvánul abban, hogy folyamatos foglalkoztatást tesz lehetővé, miközben a technológiai intenzitás és az előállított termékek jellemzői révén magas terület- és árbevétel arányos jövedelem elérését teszi lehetővé.

Magyarországon a működő üvegházak többsége a 70-80-as években épült, a kor akkori technológiai színvonalának megfelelő léptékekkel és minőségben, amelyek mára korlátot jelentenek a továbbfejlődésben. Ezek a termesztő berendezések csak alacsony hozamok elérését teszik lehetővé, folyamatosan növekvő termék önköltséggel. Jelentős üvegházépítések nem voltak Magyarországon, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy a pénzügyi források hiányában újabb beruházásokra nem volt lehetőség. A fóliás termesztő berendezések többsége inkább a családi gazdaságok munka melletti jövedelem kiegészítésére alkalmasak, de nagyon kisméretűek, és képtelenek a továbbfejlesztésre és logisztikai szempontból egységes árualap létrehozására.

A probléma az, hogy a korszerű termesztő berendezések támogatások nélkül csak kis felületeken valósíthatók meg, ott is csak azok a gazdaságok képesek rá, amelyek több évtizedes múlttal rendelkeznek, ebből következően elegendő szakmai és pénzügyi források állnak rendelkezésükre.

Komoly gondot okoz az importból származó paprika, paradicsom és uborka túlsúlya a zöldségpiacon, ami ellen csak komoly árualappal rendelkező termelői szervezetek lennének képesek hatékonyan fellépni. Az Európán kívüli mediterrán országokból érkező zöldségtermékek-nél a túlzott vegyszerterhelés okoz komoly egészségügyi kockázatot.

Az egészségtudatosság növekedésével alapvető igény az élelmiszer-biztonság, ez pedig a termékeredet nyomon követhetősége nélkül nem valósítható meg. Márpedig a vevő nem kíván zöldségáru-eredettel kapcsolatos kockázatot vállalni. Értékeli, és előnyben részesíti a bevezetett és minőségbiztosítással rendelkező márkákat.

A kutatás eredményeire alapozottan a károly Róbert Főiskolán MEGA Zöldség Programot dolgoztunk ki a hazai hajtattott zöldségtermelés termelékeny, nyereséges fellendítésére úgy, hogy (főként) a hátrányos helyzetű kistérségek alacsony képzettségű és/vagy képzetlen dolgozói is tartós munkalehetőséghez jussanak.

A főiskola által megvalósítandó pilot-projekt ösztönözni fogja az azt követő projektek megvalósítóit is, hiszen ez versenyképességük egyik fontos alapja lesz.

6.3. Projektjavaslat célja, célcsoportjai

A MEGA Zöldség Program célja, hogy olyan hajtított zöldség termesztésre szolgáló termeszto berendezéseket valósítson meg, amelyek üzemgazdasági szempontból életképes méretű, önálló, nyereséges működésre alkalmas egységek, munkalehetőséget kínálnak a helyi munkaerőpiac (kevésbé képzett és/vagy képzetlen szereplői) számára (is); a működésükhöz szükséges és a jövedelmezőséget meghatározó energiaellátást megújuló forrásból fedezi. Hozzájárul a hátrányos helyzetű kistérségek foglalkoztatási gondjainak megoldásához, a helyben maradó árbevétel és jövedelem növeléséhez, a hátrányos helyzetű kistérségi lakosság életszínvonalának és életminőségének javításához.

A MEGA Zöldség Program egy-egy 3 hektáros projektje legalább 150 új munkahelyet hozhat létre, de ha figyelembe vesszük azt, hogy a tartós munkanélküliséggel sújtottak visszavezetése a munka világába körülményes, hosszadalmas folyamat és a visszavezetés első időszakában legfeljebb 50-60%-os munkateljesítménnyel lehet számolni, úgy ez a létszám elérheti a 200 főt is. Ezt a foglalkoztatotti létszámot 24-gyel növeli a zöldenergiafa ültetvények létesítésének, ápolásának, betakarításának, logisztikájának munkaerő szükséglete. Ugyanis a létrejövő MEGA Zöldség projektek hőenergia igényét zöldenergiafa ültetvényről származó faapríték biztosítja, amelyet egy 3 hektáros termeszto egységhez 1200-1500 hektár zöldenergiafa ültetvényen lehet előállítani. Ezzel a hátrányos helyzetű kistérségekre jellemző műveletlen parlagok területe úgy tehető kultúr-állapotúvá, hogy közben a földtulajdonosok/földbérlok/alkalmazottak számára jövedelmező befektetést és munkalehetőséget eredményez. Ennek további haszna az, hogy csökken az allergén gyomokat „termő” terület, csökken az allergiától szenvedők kínja és száma.

A MEGA Zöldség Program során megtermelt egyöntetű minőségű, nagy mennyiségű árualap (főként paradicsom, paprika, uborka) célratoró, jól megtervezett termesztése és nagy szorgalommal megvalósított logisztikai és marketing tevékenység révén nyereséggel értékesíthető a hazai, a szomszédos országokbeli, az Európai Unió és orosz piacon.

6.4. A MEGA Zöldség Program megvalósítás hatás együttese

A MEGA Zöldség Program pozitív hatást gyakorol az egyes 3 hektáros projektek beruházási szállítói által előállított termékek és szolgáltatások iránti keresletre, a hazai zöldségtermelésre, a zöldség exportra és importra, a hazai foglalkoztatásra, a hazai energia mérlegre, az energia importra (csökkenti azt), az energia-függőségre, a regionális és kistérségi fejlődésre. Különösen fontos az a társadalmi hatás, amelyet a hátrányos helyzetű kistérségek felzárkóz(tat)ásában valósul meg.

A MEGA Zöldség Program ösztönző hatást gyakorolhat a hazai zöldség ágazatra, a zöldség kertészekre, mert megmutatja azt az alternatívát, amellyel hosszú távon, versenyképes módon létre lehet hozni egyöntetű, jó minőségű, export képes zöldségáru alapot, amely eséllyel veszi fel a versenyt a növekvő importtal szemben is. A MEGA Zöldség Program alapjaiban erősíti meg a hazai TЭСZ rendszert. Ezzel is szolgálja az Európai Unió források hatékonyabb felhasználását.

7. ZÖLDENERGIA TANÁCSADÓ SZOLGÁLAT - ZETA

A zöldenergia program feltételezi a fejlesztés anyagi és szellemi összetevőinek adott helyen és adott személynél való koncentrációját, amely nem jöhet létre hatékony közvetítés nélkül. Szükség van a biológiai, termesztési, betakarítási, ökonómiai és ökológiai feltételek korszerű színvonalú ötvözésére.

A zöldenergia termelés, felhasználás, hasznosítás teljes körű tanácsadói rendszerének Károly róbert Főiskolán kidolgozott szervezeti kerete a Zöldenergia Tanácsadó Szolgálat (mozaik néven a ZETA).

A zöld energia tanácsadó szolgálat a biológiai rendszerekkel az élő környezetben belül, azzal szoros kölcsönhatásban foglalkozó termelői szféra szakmai felkészítője, tanácsadója, amely szolgálat legfontosabb tartalma a tanácsadó terület igen magas szintű szakmai felkészültsége, a legújabb tudományos eredmények naprakész készségi ismerete.

A zöldenergiához tartozó termelők, szolgáltatók és hasznosítók információszerzési lehetőségei, információs kapcsolatai döntően befolyásolják gazdasági hatékonyságukat. A 2. szemlélteti a napjainkban lehetséges információs kapcsolati rendszert, míg a 3. ábra bemutatja a ZETA működésének célcsoportjait. A hat célcsoport közül a zöldenergiához tartozó termelők és a településeket vezető polgármesterek jelentik a ZETA tevékenységének gerincét. Azonban a zöldenergiához tartozó termelés és hasznosítás többi célcsoportja is fontos, hiszen az ide tartozó zöldenergiához tartozó termelési szolgáltatók, a hasznosítók, a képzés és kutatás intézményei, a kistérségi, megyei, regionális és országos irányító szervek nélkül nem lehet eredményes a ZETA arra irányuló tevékenysége, hogy a nemzeti zöldenergia program hatékonyan működjön.

A ZETA eredményes tevékenységének egyik fontos feltétele, hogy a zöldenergiához tartozó termelésben és hasznosításban, annak fejlesztésében szerepet vállaló minden formációval gyümölcsöző, a kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatban legyen. Mégpedig a nálunk sajnos szokatlan, ám a legtöbb eredménnyel kecsegtető egyenlő jogú partneri viszony keretein belül megvalósuló együttműködésben kell kiaknázni a lehetőségeket.

7.1. A ZETA funkciói és tevékenységei

A ZETA megállapítja a zöldenergiához tartozó termelők, szolgáltatók és hasznosítók felkészültségét, felméri ismeret és tudás hiányait (vállalkozói-, termelési-, piaci-, marketingismeretek), ezek pótlására javaslatot dolgoz ki, annak megvalósítását szervezi a termelővel, szolgáltatóval együtt.

A ZETA a többségében zöldenergiához tartozó termelőkből, szolgáltatókból és hasznosítókból álló tanácsadói bizottságok bevonásával kidolgozza a tanácsadók minősítési, valamint képzési, továbbképzési rendszerét, azt nyilvánosságra hozza és alkalmazza.

A fentebb leírt feladatok megvalósítása közben a zöldenergiához tartozó termelő, szolgáltató és hasznosító vállalkozások és vállalkozók, valamint a Termelői Csoport különböző élethelyzeiteihez kell igazodnia a ZETA tevékenységének. A ZETA-nak minden helyzetben segítenie kell őket munkájuk hatékonyabb végzéséhez. Más a teendő az alapítás, a működés, a növekedés, a válság és a megszűnés idején.

7.2. A ZETA Tanácsadási módszerei

A ZETA-nak mindenekelőtt az egymás mellé rendeltség állapotában megvalósítandó eredményes tudás és információ közvetítését, a zöldenergiahordozó termelők, szolgáltatók és hasznosítók szelíd befolyásolását kell elsajátíttatni a tanácsadókkal, annak természetességével, hogy a döntést mindig a partner hozza meg.

A tanácsadás, a már kipróbált, bevált ismeretek, a kutatás és a gyakorlat eredményeit ötvözi. Célja: a jobb, hatékonyabb termeléssel a zöldenergiahordozó termelők szolgáltatók és hasznosítók jövedelmének növelése.

Az eredményes, fejlődőképes zöldenergiahordozó termelés, szolgáltatás és hasznosítás alapvető komponensei: a támogató nemzetgazdasági miliő, a piaci lehetőségeket felismerni és kiaknázni képes, rátermett, elhivatott, motivált, stressztűrő, jól gazdálkodó, költségérzékeny és képzett zöldenergiahordozó termelő, szolgáltató és hasznosító; a gyakorlatias, magas színvonalú oktatás, a zöldenergiahordozó termelői, szolgáltatói, hasznosítói érdekű és az általuk által irányított tanácsadás, a korszerű, kedvező költségű eszközök, anyagok alkalmazása, és a jövőt megalapozó kutatás.

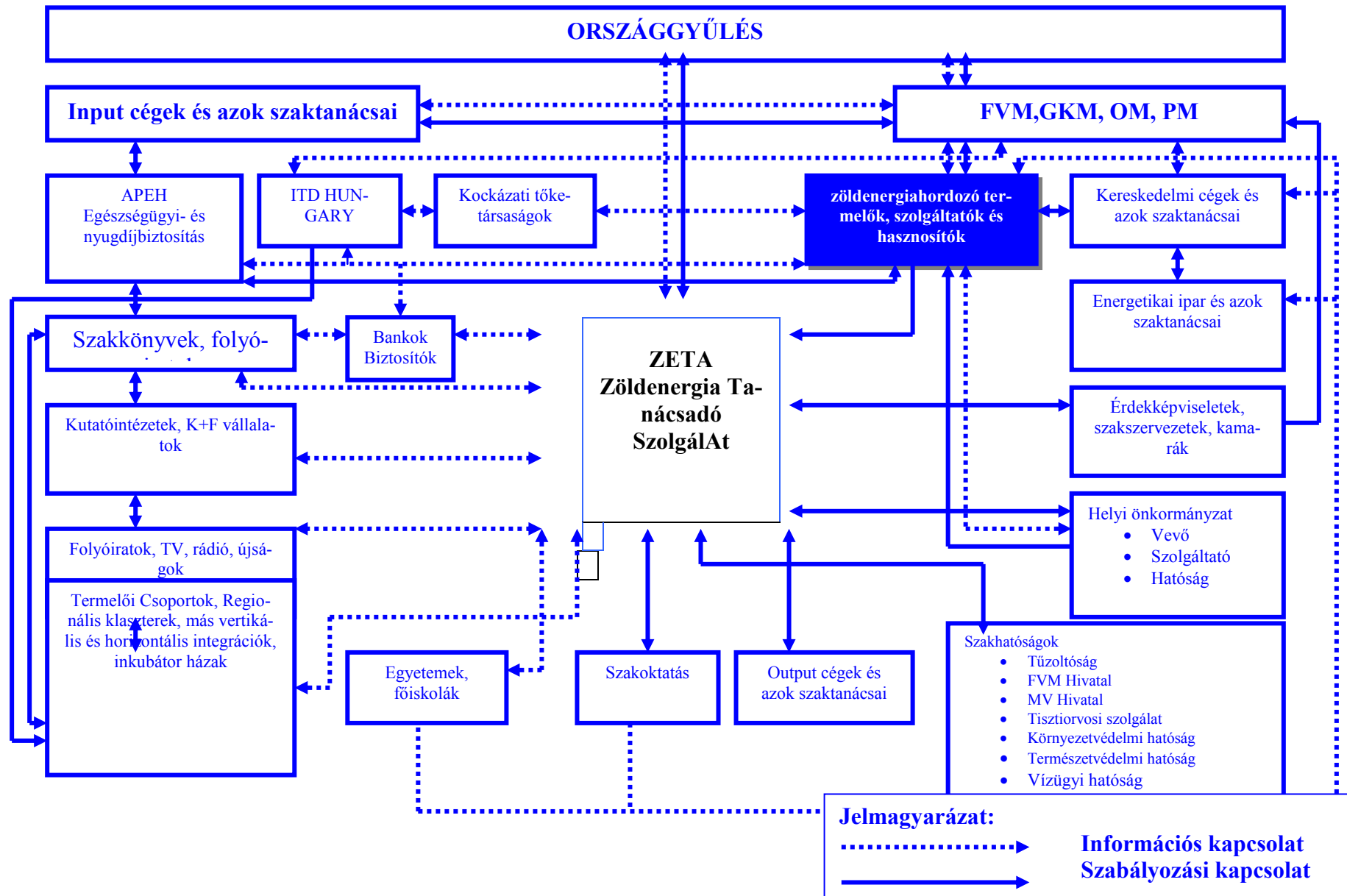
A tanácsadási módszereknek azt a célt kell szolgálniuk, hogy zöldenergiahordozó termelő, szolgáltató és hasznosító, valamint a tanácsadó minél kevesebbszer kényszerüljön „tűzoltást” végezni. Ennek elérésére alkalmas az üzleti terv, az éves terv és az operatív terv elkészítése. Pótolhatatlanok a technológiai leírások és tervek. A gazdálkodás egészét tükrözi az éves pénzügyi terv, lehetőleg negyedévre tagolt felépítésben, sőt nagyobb vállalkozásban havi, heti pénzügyi tervvel és méréssel. A pénzügyi terv fontos része a hitelterv. Hasonlóan fontos az elő- és utókalkulációk rendszeres elvégzése. Az éves mérleg és adóbevallás az egész éves munka eredményét és a kötelezettségeket mutatja meg. Hosszabb távra szól a termelési szerkezet kialakítására és/vagy váltására készített fejlesztési terv.

A tíz éves időintervallumot felölelő fejlesztési terv készítésével a tanácsadó és a zöldenergiahordozó termelő, szolgáltató és hasznosító kifejezetten a stratégiai lehetőségeket törekszik felmérni. A felsoroltaknak közös jellemzője, hogy messzemenően támaszkodnak a ZETA számítógépes adatbázisára és szoftvereire, valamint a zöldenergiahordozó termelővel, szolgáltatóval és hasznosítóval megvalósítandó folyamatos konzultációra. Természetesen a döntés, mint mindig itt is a tanácsadó partneré.

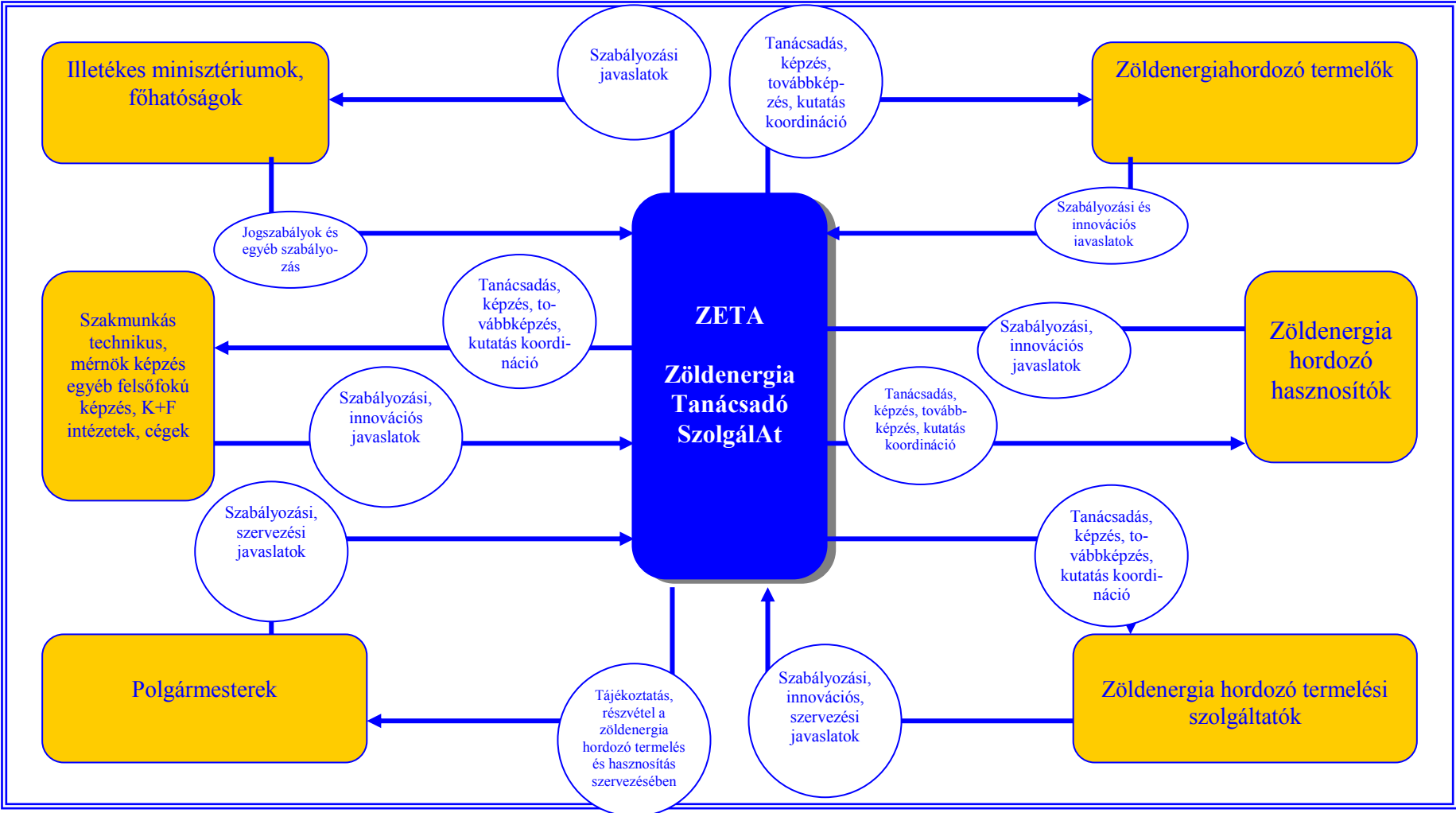
A tanácsadási módszerek sokfélék lehetnek. Mindig azok legjobb változatát kell alkalmazni, ami adott helyen, adott zöldenergiahordozó termelőnél, szolgáltatónál és hasznosítóval a legjobb eredményt hozhatja.

A ZETA működése előtti (jelenlegi) és a működése alatti jellemzőket – ezzel a működés előnyeit – a 4. ábra foglalja össze.

A magyar zöldenergiahordozó termelők, szolgáltatók és hasznosítók információs és szabályozási kapcsolatai

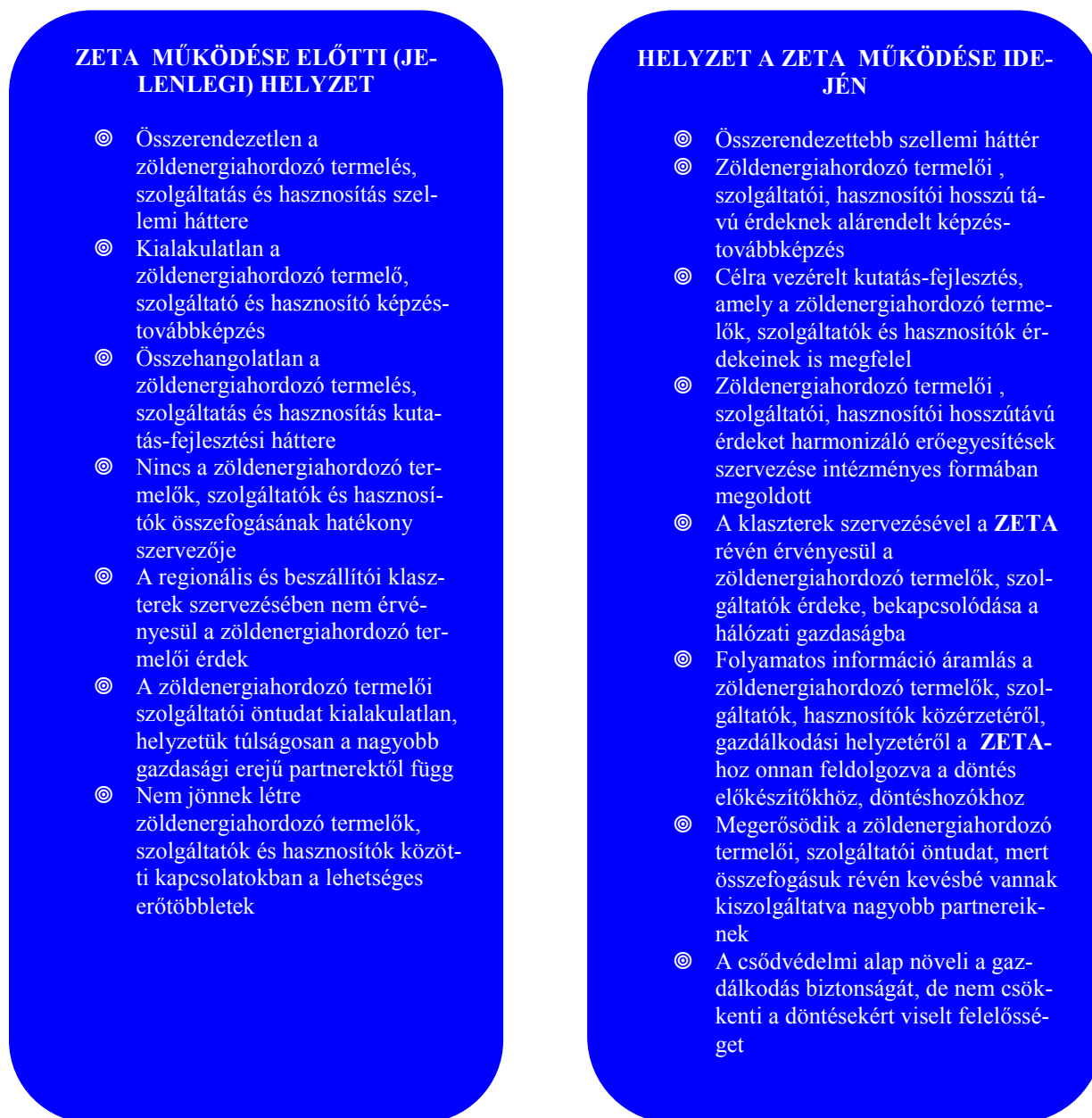

A Zöldenergia Tanácsadó SzolgálAt (ZETA) tevékenysége és célcsoportjai

Forrás: GERGELY 2008

A ZETA létrehozása előtti és utáni helyzet jellemzői a zöldenergia hordozó termelők, szolgáltatók és hasznosítók szempontjából szemlélve

Forrás: GERGELY 2008

8. HÁLÓZATI GAZDASÁG

A hátrányos helyzetű régiók felzárkózásának, versenyképességük növelésének feltételei vizsgálatokor mindenképpen ki kell térnünk a hálózati gazdaság lehetőségeire.

A XX. század utolsó harmadától egyre fontosabb szerepet tölt be a gazdaságban az **információ**, egyre inkább valódi **erőforrássá** válik. A szelektálatlan, hatalmas mennyiségű információ között nehéz eligazodni, ezért növekszik azon intézmények szerepe, amelyek lehetővé teszik a hasznos információkhoz való gyors hozzáférést.

A cégeknek, elsősorban az innovatív cégeknek, olyan hálózatokra van szükségük, amelyekben gyorsabb az információáramlás. Kutatásaink azt bizonyítják, hogy a regionális- és azon belül a kistérségi fejlesztés XXI. századi legnagyobb tartaléka a hálózati gazdaság alapvető elmeinek létrehozásában és hatékony működtetésében rejlik.

8.1. Hálózatok és klaszterek

A globalizálódó világgazdaságban két erőteljes folyamat zajlik, amelynek következménye a vállalati hálózati együttműködések kialakulása. Az egyik folyamat a lokalitás felerősödése, azaz a cégek sikeressége és versenyképessége egyre inkább lokális üzleti környezetük minőségétől függ. A másik folyamat eredménye pedig a vállalatok szerteágazó együttműködése, azaz a vállalatok nem elszigetelten vesznek részt a piaci versenyben, hanem stratégiai szövetségeket alkotnak, üzleti hálózatokat alakítanak ki.

Az új gazdasági teret **alakító folyamatok**:

- a globális iparágak sikeres cégei földrajzilag koncentrálnak
- a regionális, lokális specializáció szerepe kiemelkedő
- alapvetővé vált a lokális beágyazódás
- a kis- és középvállalkozások szerepe a gazdaságfejlesztésben kiemelkedő jelentőségű.

A vállalati hálózati együttműködés az átalakult gazdaság kihívásaira adott szervezeti válaszok egyike, amely a rugalmasságot állítja előtérbe.

A gazdasági klaszterek, a hálózatok egy sajátos formáját testesítik meg, különböznek a hagyományos hálózatoktól. A versenyképesség szempontjából a **nyitott, klaszter** típusú szerveződések hatékonyabbak, mint a hierarchikusan szervezett együttműködési formák, az információk könnyebben áramlanak a tagok között.

A hálózatok lehetővé teszik az együttműködő vállalatok számára, hogy alacsony költséggel férjenek hozzá meglevő speciális szolgáltatásokhoz, míg a klaszterek a **régióba vonzzák** az igényelt speciális szolgáltatásokat, mivel a kritikus tömeget meghaladó vállalkozások száma már igényli azokat. A hálózatok mindig zártak, pontosan megadható tagsággal rendelkeznek, akik egymással általában konkrét formális szerződéses kapcsolatban állnak.

A klasztereknél azonban nem kötelező a tagsági státusz, pontosan azt sem tudjuk, hogy mely szervezetek tartoznak oda, egymással nagyobb részük nincs is szerződéses üzleti kapcsolatban. Inkább a helyi gazdaság résztvevői között fennálló bizalmi, illetve informális kapcsolatok a lényegesek.

A klaszterek csak úgy működhetnek sikeresen, ha a részt vevő szervezetek nyitottak, hajlandóak megosztani egymással az információkat, megbeszélni elképzeléseiket, és ez csak bizalmi alapon valósulhat meg. Sikeres klaszterek létrehozása csak akkor lehetséges, ha kapcsolatot tudnak teremteni az **egyetemi, főiskolai kutatás, a nagy cégek K+F** egységei, azok beszállítói és a kutatási területből kinövő **új kis cégek** között, továbbá ha sikerül megoldani a kisvállalkozások finanszírozási problémáit.

Noha a klaszterek hírnevét az abban működő jól ismert cégek adják, az egész rendszer nem tudna működni a kis- és középvállalkozások nélkül, amelyek a nagy cégek beszállítói, bedolgozói. A **tudás gazdaság** alapját képező klasztereket a nagyobb termelékenység- és innováció igény hívta életre, de működésükhöz nélkülözhetetlen a közpénzekből finanszírozott kutatás és a vállalkozói tőke bevonását segítő rendszer is.

A kis- és középvállalkozások részvétele a hálózatokban és a klaszterekben alapvető gazdaság- és területfejlesztő tényező. Azonban a kisvállalkozások kis méretüknél, a már jellemzett számos okra visszavezethető hátrányos helyzetüknél fogva támogatásra szorúlnak mind lehetőségeik feltárása, mind azok kiaknázása során. Ezt a segítséget hatékonyan kisvállalkozói érdekű tanácsadási rendszertől kaphatják meg.

Kutatásaink alapján megállapítottuk: az Észak-magyarországi régióban a hálózati szerveződés viszonylag elmaradott az ország többi régiójához képest, hiszen a klaszterek is csak az utóbbi években kezdtek kialakulni.